

Mahfil Mecmuası Özelinde Hint Alt Kıtası'nda Ahmedîlik/ Kâdiyânîlik Hareketi Üzerine Bir İnceleme

Süleyman Çam | <https://orcid.org/0000-0002-4588-8491> | suleymancam@osmaniye.edu.tr
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelâm ve İtikadî İslâm Mezhepleri Ana
Bilim Dalı, Osmaniye, Türkiye
ROR ID: <https://ror.org/03h8sa373>

Öz

Ahmedîlik/Kâdiyânîlik 19. yüzyılın sonlarında Hint Alt Kıtası'nın Pencap bölgesinde yer alan Kâdiyân kasabasında doğan Mirza Gulâm Ahmed'in düşünceleri doğrultusunda oluşan bir mezheptir. Bu hareketin ortaya çıkışı, İngiliz sömürge yönetimi altındaki Hint Alt Kıtası'nda Müslümanların siyasal ve toplumsal baskılara maruz kaldığı bir döneme rastlamaktadır. Bu süreçte Müslümanlar, gerçekleştirdikleri isyanların başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından gelecek kaygılarının artmasıyla birlikte bir kurtarıcı arayışına yönelmişlerdir. Müslümanların beklentisini İngilizlerin desteğiyle kendi lehine çevirmeyi başaran Mirza Gulâm Ahmed, başlangıçta İslâm'ı savunan bir din adamı kimliğiyle tanınmış; ancak zamanla kendisini müceddid, mehdî, mesih olarak tanımlamış ve vahiy aldığını öne sürerek peygamberlik iddialarında bulunmuştur. Onun bu tür iddiaları İslâm dünyasında büyük yankı uyandırmış, geleneksel İslâm anlayışına aykırı olarak değerlendirilmiştir. Gulâm Ahmed'in ölümünden sonra ise oğlu Mirza Beşîrüddin Mahmud Ahmed, babasının peygamberliğini kabul etmeyenleri tekfir etmesiyle mezhep içi anlaşmazlıklar zuhur etmiş ve Ahmedîlik hareketi, Kâdiyân ve Lahor olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Kâdiyân kolu, Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberlik iddiasını kabul ederken; Lahor kolu ise bu iddiayı reddetmiş, onu yalnızca müceddid, mesih ve mehdî olarak benimsemiştir. Ahmedîlik hareketi, ortaya çıktığı ilk zamanlarda, dönemin dinî, içtimaî, edebî ve ilmî meselelerini ele alan *Mahfil* mecmuasında dikkat çekici bir şekilde yer bulmuş; bu dergide Ahmedîlik, hem teolojik hem de toplumsal yönleriyle kapsamlı biçimde tartışılmıştır. *Mahfil* mecmuasında, Tâhirülmevlevî ve Emir Mesûd gibi dönemin önemli yazarlarının Ahmedîlik hareketi üzerine kaleme aldıkları yazılar yer almaktadır. Bu çalışma, *Mahfil* mecmuası çerçevesinde, İslâm Mezhepleri Tarihi açısından Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ahmedîlik algısına dair bir perspektif sunmakta; Ahmedîlik hareketine nasıl yaklaşıldığını incelemekte ve bu hareketin İslâm düşüncesindeki konumunu değerlendirmektedir. Sonuç olarak, *Mahfil* mecmuasının Ahmedîlik hareketini hem kelâmî hem de sosyo-politik yönleriyle ele aldığı; bu hareketi yalnızca mezhepsel bir farklılık olarak değil, aynı zamanda İslâm dünyasında kabul görmeyen bir oluşum olarak değerlendirdiği ve eleştirel bir tutum benimsediği tespit edilmiştir. Mecmua yazarları Tâhirülmevlevî ve Emir Mesûd'un da Ahmedîlik hareketini İslâm dünyasında büyük oranda reddedilen bir akım olarak değerlendirdikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

İslâm Mezhepleri Tarihi, Kâdiyânîlik, *Mahfil*, Mirza Gulâm Ahmed, Nübüvvet.

Atıf Bilgisi

Çam, Süleyman. “Mahfil Mecmuası Özelinde Hint Alt Kıtası’nda Ahmedîlik/Kâdiyânîlik Hareketi Üzerine Bir İnceleme”. *Trabzon İlahiyat Dergisi* 12/2 (Aralık 2025), 567-593.

<https://doi.org/10.33718/tid.1755800>

Geliş Tarihi	: 01.08.2025
Kabul Tarihi	: 03.11.2025
Yayın Tarihi	: 31.12.2025
Değerlendirme	: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yapay Zeka Kullanımı	: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde metin redaksiyon dışında yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Benzerlik Taraması	: Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması	: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

A Study on the Ahmadiyya/Kādiyānīyyah Movement in the Indian Subcontinent with Special Reference to Mahfil Journal

Süleyman Çam | <https://orcid.org/0000-0002-4588-8491> | suleymancam@osmaniye.edu.tr

Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Theology, Department of Islamic Theology and Islamic Doctrinal Schools, Osmaniye, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03h8sa373>

Abstract

Ahmadiyya/Kādiyānīyyah is a sect that emerged in the late 19th century in the town of Qadian, located in the Punjab region of the Indian Subcontinent, based on the ideas of Mirza Ghulām Ahmad. The emergence of this movement coincided with a period in which Muslims in the Indian Subcontinent, under British colonial rule, were subjected to political and social pressures. During this period, Muslims, following the failure of their uprisings, experienced growing concerns about the future and consequently turned towards the search for a savior. Mirza Ghulām Ahmad, who succeeded in turning the expectations of Muslims to his advantage with the support of the British, was initially known as a religious scholar defending Islam; however, over time, he began to identify himself as a mujaddid, mahdi, and messiah, and eventually claimed to receive divine revelation, leading to assertions of prophethood. His claims sparked significant controversy in the Islamic world and were regarded as contrary to the traditional understanding of Islam. After the death of Ghulām Ahmad, internal disagreements emerged within the movement when his son, Mirza Bashiruddin Mahmood Ahmad, declared those who rejected his father's prophethood to be unbelievers. As a result, the Ahmadiyya movement split into two branches: Qadian and Lahore. The Qadian branch accepted Mirza Ghulām Ahmad's claim to prophethood, whereas the Lahore branch rejected this claim, recognizing him solely as a mujaddid, messiah, and mahdi. In its early stages, the Ahmadiyya movement received notable attention in *Mahfil magazine*, which addressed the religious, social, literary, and intellectual issues of the time. In this journal, Ahmadiyya was extensively discussed in both its theological and social dimensions. *Mahfil magazine* featured articles on the Ahmadiyya movement written by prominent authors of the time, such as Tāhir al-Mawlawī and Emir Mas'ud. This study, within the framework of *Mahfil magazine*, offers a perspective on the perception of Ahmadiyya during the early years of the Turkish Republic from the standpoint of the History of Islamic Sects. It examines how the movement was approached and evaluates its position within Islamic thought. In conclusion, it has been determined that *Mahfil magazine* addressed the Ahmadiyya movement from both theological and socio-political perspectives. The movement was not merely regarded as a sectarian difference but was evaluated as a formation that lacked acceptance in the Islamic world, and the magazine adopted a critical stance toward it. It is also understood that *Mahfil* contributors, such as Tāhir al-Mawlawī and Emir Mas'ud, considered the Ahmadiyya movement to be a current largely rejected within the broader Muslim community.

Keywords

History of Islāmic Sects, Kādiyānīyyah, Mahfil, Mirza Ghulām Ahmad, Prophethood.

Citation

Çam, Süleyman. “A Study on the Ahmadiyya/Kādiyānīyyah Movement in the Indian Subcontinent with Special Reference to Mahfil Journal”. *Trabzon Theology Journal* 12/2 (December 2025), 567-593.

<https://doi.org/10.33718/tid.1755800>

Date of Submission : 01.08.2025

Date of Acceptance : 03.11.2025

Date of Publication : 31.12.2025

Peer-Review : Two External - Double anonymized

Ethical Statement : It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Use of AI : No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study, apart from text editing. All content of the study was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles

Plagiarism Checks : Yes - intihal.net

Conflicts of Interest : The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support : The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License : Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Ahmedîlik diğer adıyla Kâdiyânîlik, 19. yüzyılın son çeyreğinde Hint Alt Kıtası'nın Pencap bölgesinde bulunan Kâdiyân şehrinde, Mirza Gulâm Ahmed (ö. 1908)'in kurtarıcı kimliği altında önce müceddid sonra mehdî ve mesih, en son olarak da nebî olduğu iddiaları üzerine ortaya çıkan, günümüzde aktif olarak faaliyetlerine devam eden çağdaş bir mezheptir.¹ Dinî ve siyasî karakter taşıyan Ahmedîlik hareketi, Müslümanların çoğunluğu tarafından ayrı bir mezhep olarak kabul edilse de hareket mensupları her bir dini oluşumu İslâm'ın anlaşılma biçimi olarak yorumladıklarından kendilerini Ehl-i Sünnet'ten ayrı başka bir mezhep olarak görmemişlerdir.²

Ahmediyye hareketinin doğduğu Hint Alt Kıtası, tarih boyunca farklı inanç sistemleri ve kültürlerin bir arada yaşadığı çok katmanlı bir yapıya sahip olmuştur. Budizm, Hinduizm, Sihizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm gibi çeşitli dinlerin yanı sıra, bu bölge farklı etnik kökenlerden ve dillerden milletlere de ev sahipliği yapmıştır.³ Hint Alt Kıtası, on beşinci yüzyılın sonlarından itibaren sömürgecilik bağlamında Batılı devletlerin dikkatini çekmiştir. 1601 yılından itibaren bölgede faaliyet göstermeye başlayan İngilizler, zamanla önemli kazanımlar elde etmiş; bu kazanımlar, İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Doğu'nun yeraltı ve yerüstü kaynaklarını sömürgeleştirmek amacıyla bölgeye nüfuz eden İngiltere, Hint Alt Kıtası'nda siyasî ve ekonomik bir hâkimiyet kurmuştur. Kâdiyânîliğin doğuş sürecinde ise, bu coğrafyanın stratejik konumu ile doğal kaynaklar bakımından zenginliği, sosyo-politik açıdan belirleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır.⁴ 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde, Ahmediyye hareketinin ortaya çıkışına zemin hazırlayan bu dönemde, İngiliz yönetimi altındaki Hint Alt Kıtası'nda nüfus yaklaşık yüz elli sekiz milyon doksan sekiz bin olarak kaydedilmiştir.⁵

İngilizlerin Hint Alt Kıtası'nı işgali sürecinde Müslümanlar, dinî, siyasî, askerî ve ekonomik alanlarda ciddi gerilemeler yaşamışlardır. İngilizlerin bölgeyi ele geçirmesiyle her alanda üstünlük kurmaları, 1857 yılında meydana gelen Sipahi Ayaklanmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, Doğu Hindistan Şirketi'nin etkinliğinin artmasıyla birlikte sömürgeci İngiliz hâkimiyetinden rahatsızlık duyan, farklı etnik kökenlere mensup olması muhtemel Müslümanlar, başta Sipahi Ayaklanması olmak üzere çeşitli isyan girişimlerinde bulunmuşlardır. Ancak bu direniş hareketleri başarısızlıkla sonuçlanmış; Müslümanlar hem siyasî hem de toplumsal açıdan ağır baskı ve zulme maruz kalmışlardır. Bu durum, Hint Alt Kıtası'nda

1 Ethem Ruhi Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, (Ankara: Selçuk Yayınları, 1991), 201; Sıddık Korkmaz, "Kâdiyânîlik/Ahmedîlik", *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 531; Halide Rumeysa Küçüköner, "Ahmedîlik/Kâdiyânîlik", *İslâm Mezhepleri Tarihi II*, ed. Yusuf Gökalp-Nail Karagöz (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022), 193. Ayrıca Mirza Gulâm Ahmed'in müceddid, mesih, mehdî, kışna-avtar ve nübüvvet iddiaları hakkında bk. Ethem Ruhi Fiğlalı, *Kâdiyânîlik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 47-57.

2 Mehmet Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", *İslâm Mezhepleri Tarihi*, ed. Maksut Çetin-Muhammed Raşit Batur (İstanbul: Lisans Yayıncılık 2023), 349.

3 Kürşat Demirci, "Hindistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 18/92.

4 Ahmet Yöner, "Kâdiyânîlik Bağlamında Mehdiilik", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/24 (Aralık 2011), 176.

5 M. Garcin de Tarsy, "Hindistan'da İngiliz Hükümü Altında Bulunan Aded-i Nüfus", *Ulûm Gazetesi* 11 (1286/1869), 675.

sı'ndaki Müslüman toplumun geleceğe dair umutlarını zayıflatmış ve her geçen gün artan bir endişe ortamının oluşmasına neden olmuştur. Nihayetinde, fiilî mücadele imkânlarını büyük ölçüde kaybeden Müslümanlar, bir kurtarıcının ortaya çıkacağına dair beklentiye yönelmişlerdir.⁶ Çünkü bir toplumda zulüm ve baskının yaygınlık kazanması durumunda, toplumsal yapının bu olumsuzluklardan arındırılması yönünde bir beklenti ortaya çıkması söz konusudur. Bu gibi tarihsel süreçlerde toplum, adaleti tesis edecek, dini yeniden ihya edecek ve mevcut durumu ıslah edecek bir kurtarıcı lider arayışına girebilmektedir. Söz konusu kurtarıcı beklentisi, çoğu zaman tek bir şahıs etrafında şekillenmektedir.⁷ Her ne kadar bu kurtarıcı tasavvurunun tek bir şahıs etrafında şekillenmesi söz konusu olsa da dönemlere göre değişiklik arz etmektedir. Coğrafyalar farklı olsa da aynı dönemde birçok kurtarıcıdan söz etmek mümkündür. Aynı coğrafya ve aynı dönemde birden çok kurtarıcının mevcut olduğu İslâm tarihinin erken dönemlerinde tarihi bir gerçekliktir. Hem Emevîler, hem Abbâsîler ve hem de Şîfî çevrelerde aynı anda mehdilik iddiaları söz konusu olmuştur.⁸

Nitekim daha önce Hint Alt Kıtası'nda, Şa'rânî (ö. 973/1565) ile ıslah ve yeniden inşa hareketlerinin başlaması, Şeyh Ahmed Sirhindî'nin (ö. 1034/1624) kendisini "müceddid" ve Şah Veliyyullah Dihlevî'nin (ö. 1176/1762) ise "zamanın imamı" olarak ilan etmesi, özellikle Sühreverdiyye, Çiştîyye, Kadiriyye, Nakşibendiyye gibi Sünnî tarikatlar arasında müceddid ve mehdî inancının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu tarihsel arka plan dikkate alındığında, Müslümanlar arasında mevcut olan mehdî ve mesih beklentisinin, Mirza Gulâm Ahmed'in ortaya çıkışı ve fikirlerinin benimsenmesi üzerinde etkili olduğu söylenebilir.⁹ Diğer taraftan, Müslümanların İngiliz yönetimine karşı direniş gösterdiği bir dönemde Mirza Gulâm Ahmed'in, barış ve düzeni tesis ettikleri gerekçesiyle İngiliz hükûmetine bağlılık göstermesi ve çeşitli vesilelerle onların varlığının devamı için dua ettiğini ifade etmesi dikkat çekici bir tutum olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, dönemin sömürge karşıtı Müslüman hareketleriyle tezat teşkil etmiş ve Ahmedî hareketin siyasî duruşu açısından tartışmalara yol açmıştır.¹⁰ Ayrıca Muhammed Ebû Zehrâ (ö. 1974) da Mirza Gulâm Ahmed'in İngiliz yönetimine yakın durduğunu ve Hint Alt Kıtası'ndaki sömürge yönetimini tanıyarak Müslümanların da bu yönetime itaat etmeleri gerektiğini savunduğunu belirtmektedir. Ebû Zehrâ, bu bağlamda Gulâm Ahmed'e atfen şu ifadeyi aktarmaktadır: "Güvenliği sağlayan, canlarımızı saldırganlardan koruyan hükûmetlere karşı gelmememiz gerekir. İsterse bu hükûmet İngiliz hükûmeti olsun..."¹¹

İngilizler, Hint Alt Kıtası'ndaki sömürge yönetimlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla, kendileri açısından potansiyel bir tehdit olarak gördükleri Müslümanların dinî yapılarını dönüştürmeye yönelik bir strateji geliştirmiştir. Bu strateji doğrultusunda, Mirza Gulâm Ahmed'in düşüncelerini desteklemiş ve onu Hint Alt Kıtası'ndaki Müslümanların

6 Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 350.

7 Sönmez Kutlu, "Beklenen Kurtarıcı İnanışına Dayalı Siyasî ve Dinî Hareketlerde Mehdîlik Tipolojileri", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017), 292.

8 Kutlu, "Beklenen Kurtarıcı İnanışına Dayalı Siyasî ve Dinî Hareketlerde Mehdîlik Tipolojileri", 298-322. Mehdîlik hakkında ayrıca bk. İsmail Şık-Yusuf Gökalp, "Sosyal Teoloji Bağlamında "Mehdîlik" Algısına Bir Bakış: İzmirli İsmail Hakkı ve Cemaleddin Afgânî Karşılaştırması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2014), 468-490.

9 Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 350-351; Yöner, "Kâdiyânîlik Bağlamında Mehdîlik", 177-178.

10 Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, 203.

11 Muhammed Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi* (İstanbul: Çelik Yayınevi 2018), 256.

nezdinde bir kanaat önderi olarak ön plana çıkarmışlardır. Böylece, dinî ritüel ve inançların sömürgeci çıkarlar doğrultusunda yeniden şekillendirilmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.¹² Dolayısıyla Ahmediyye hareketinin ortaya çıkışı, özellikle İngiltere başta olmak üzere Batılı sömürgeci devletlerin İslâm coğrafyası üzerinde siyasi ve ekonomik nüfuz kurmaya başladıkları bir döneme tekabül etmektedir.

Bu bağlamda, İngilizlerin desteğini alan Gulâm Ahmed ise, onlara karşı silahlı bir mücadelelenin önüne geçmek amacıyla cihad olgusunu, klasik anlayışın ötesinde ve farklı bir biçimde yorumlamıştır. Ona göre, dönemin şartları çerçevesinde İngiliz hükümetine karşı silahlı mücadele cihad kapsamında değerlendirilemez; aksine, İngiliz yönetimine itaat, bir nimet ve ilahi bir hikmet olarak kabul edilmelidir. Gulâm Ahmed'in, modern dönemde cihadın mahiyetinin değiştiğini savunduğu; artık cihadın kılıçla değil, kalemle, dua ile ve fikrî mücadele yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiğini ileri sürdüğü aktarılmaktadır. Bu yeni cihad anlayışının uygulanması hususunda ise, kendisinin Allah tarafından görevlendirildiğini iddia ettiği belirtilmektedir.¹³ Buna bağlı olarak Ahmedîler, cihadın yalnızca savaş yoluyla değil, esasen barışçıl yöntemlerle gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmışlardır.¹⁴

İngilizlerin Hint Alt Kıtası'nı işgali sonrasında Avrupa kültürünün bölgeye taşınması, İslâm'a karşı henüz tam anlamıyla bağ kurmamış Müslümanlar arasında bu kültürün önemli ölçüde etkili olmasına yol açmıştır. İngilizler, Avrupa kültürünü benimseyen ve kendilerine bağlılık gösteren Müslümanları yönetici pozisyonlarına getirerek bölgedeki Müslüman toplumları temsil ettirmiştir. Bu süreçte Hint Alt Kıtası'nda çeşitli sapkın gruplar ortaya çıkmış; sayı olarak az olmalarına rağmen en güçlü ve etkin grup Ahmedîler olmuştur.¹⁵

19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ve başta İngiltere olmak üzere Avrupa'da etkisini göstermeye başlayan Ahmedîlik hareketi hakkında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayın hayatında bulunan Mahfil mecmuasında çeşitli yazılar kaleme alınmıştır. Bu çerçevede, Emir Mesûd imzasıyla yayımlanan *Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar* başlıklı seri makaleler, söz konusu hareketin farklı yönlerini ele almaktadır. Ayrıca, Tâhîrülmevlevî (ö. 1951) tarafından kaleme alınan *Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri* başlıklı makale de Kâdiyânîlik hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında neşredilen Mahfil mecmuası dışında, Kâdiyânîlik hakkında müstakil ve kapsamlı bilgi sunan herhangi bir neşriyat bulunmamaktadır. Bu durum, söz konusu mecmuada yer alan makaleleri, Ahmedîliğin teşekkül dönemine yakın bir zaman diliminde kaleme alınmış olmaları bakımından ayrıca kıymetli kılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada dönemin yayın organı olan Mahfil mecmuası çerçevesinde, Hint Alt Kıtası'nda Kâdiyânîlik olarak da bilinen Ahmediyye hareketine ilişkin bazı önemli hususlar ele alınacaktır.

12 Zaman, "Kâdiyânîliğin Teşekkül Süreci", 78.

13 Şenol Zaman, "Kâdiyânîliğin Teşekkül Süreci", *ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi* 1/3 (Ekim 2023), 79; Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 352; Abdylkader Durguti, "Arnavutça Kur'an Meali Bağlamında Kâdiyânîliğin Mesihlik/Mehdîlik Anlayışı", *Tasavvur-Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (Haziran 2023), 804.

14 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", *Mahfil* 3/29 (1341/1922), 101.

15 Muhammed Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, 252-253.

1. *Mahfil* Mecmuası Bağlamında Hint Alt Kıtası'nda Ahmedîlik/Kâdiyânîlik Hareketi

Tâhirülmevlevî'nin öncülüğünde yayımlanan ilmî, dinî, edebî ve içtimaî muhtevaya sahip olan *Mahfil* mecmuası, Temmuz 1920 ile Mart 1926 yılları arasında altmış sekiz sayı ve altı cilt hâlinde neşredilmiştir. Tâhirülmevlevî'nin tutukluluğu süresince üç ay boyunca yayına ara verilmiş; serbest kalmasının ardından yayımlanan 68. sayıdan sonra mecmua kapanmıştır. Dergide tarih, intikâd, fen, felsefe ve tasavvuf gibi konulara yer verilmiş; yazar kadrosunda başmuharrir Tâhirülmevlevî'nin yanı sıra Emir Mesûd, İskilipli Mehmed Âtîf (ö. 1926), Mehmet Ali Aynî (ö. 1945) ve Aksekili Ahmed Hamdi (ö. 1951) gibi isimler yer almıştır.¹⁶ Kâdiyânîlere dair konular, 1922-1923 yılları arasında *Mahfil* mecmuasının 3. ve 4. ciltlerinde ele alınmıştır. Emir Mesûd'un *Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar* başlıklı yazısı, 3. cildin 29 ile 33. sayıları arasında yayımlanmış; Tâhirülmevlevî'nin *Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri* başlıklı yazısı ise 4. cildin 37. sayısında neşredilmiştir. Mecmuada yayımlanan makalelerde, Kâdiyânîliğin isimlendirilmesi, teşekkül süreci, kurucusu Mirza Gulâm Ahmed'in müceddid, mehdî, mesih ve nebîlik iddiaları ile mezhebin özellikle İngiltere ve Avrupa'da yayılması, bölünmesi ve son dönem liderlerine dair kayda değer bilgilere yer verilmektedir. Bu çerçevede, *Mahfil* mecmuasında yer alan ilgili makaleler dikkate alınarak Ahmediyye hareketi hakkında bilgi verilecektir.

1. 1. Hareketin İsimlendirilmesi

Ahmedîlik/Kâdiyânîlik hareketi, kurucusu Mirza Gulâm Ahmed'in adına izafeten "Mirzâiyye", doğduğu yer olan Kâdiyân'a nispetle ise "Kâdiyânîyye" olarak adlandırılmaktadır. Hindistan'daki resmî kayıtlarda "Müslüman Ahmediyye Cemaati" adı kullanılmakla birlikte, Gulâm Ahmed'in 1900 yılında mezhebin adını "Ahmediyye" olarak ilan etmesinden sonra hem mensupları hem de Avrupalılar tarafından bu isim benimsenmiştir. Gulâm Ahmed'in "Ahmediyye" adını tercih etmesinin nedenlerinden biri, Hz. Peygamber'in isimlerinden birinin "Ahmed" olmasıdır. 1974 yılında Pakistan'da yaşanan gelişmelerin etkisiyle, İslâm dini içerisinde yer aldıklarını vurgulamak amacıyla "Müslüman Ahmediyye Cemaati" adını kullanmaya başlamışlardır. Batılı kaynaklarda "Ahmediyye Hareketi" şeklinde anılan bu oluşum, Müslüman âlimler tarafından ise "Kâdiyânîyye" olarak adlandırılmış ve mezhepler tarihi literatüründe de genellikle bu isimle yer almıştır.¹⁷

Mahfil dergisi yazarı Emir Mesûd, bu hareketin taraftarlarının kendilerini, 1900 yılında İngiltere hükümetinin nüfus kayıtlarında "Ahmediyye Mezhebi" şeklinde kaydettirdiklerini belirtmektedir.¹⁸ Emir Mesûd ve Tâhirülmevlevî, *Mahfil* mecmuasında yayımlanan Kâdiyânîler ile ilgili makalelerinde "Ahmediyye Mezhebi" veya "Ahmediyye Harekâtı" ifadelerini tercih etmişlerdir. Emir Mesûd, çalışmasına *Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar*

16 Alim Kahraman, "Mahfil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 27/333-334.

17 Ebû'l-Â'lâ el-Mevdûdî, *Kâdiyânîlik Nedir?* çev. Ahsen Batur (İstanbul: İhya Yayınları, 1975), 20-21; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Kâdiyânîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2001), 24/137; Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ensar Yayınları 6. Baskı 2021), 701; Habib Kartaloğlu, "Kâdiyân Ahmedîlerinin Dijital Platformlarda Türkçe Faaliyetleri", *İslâm ve Yorum V*, haz. Fikret Karaman (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2021), 2/275.

18 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 101.

başlığını verirken; Tâhirülmevlî ise *Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri* başlıklı bir makale kaleme almış, her iki yazar da metinlerinde “Kâdiyânîler” şeklinde doğrudan bir adlandırmaya yer vermemiştir.

1. 2. Ahmedîlik/Kâdiyânîlik Hareketinin Teşekkülü

Hint Alt Kıtası'nın Pencap bölgesinin Kâdiyân şehrinde 1839 yılında doğan ve Kâdiyânîliğin kurucusu olan Mirza Gulâm Ahmed, İngiliz yönetimi altındaki Sialkot şehrinde 1864-1868 yılları arasında yaklaşık dört yıl süreyle devlet memuru olarak görev yapmıştır. Bu dönemde, Hristiyan misyonerlerin faaliyetleri aracılığıyla Hristiyanlık ve Hinduizm hakkında bilgi edinmiş, bazı Hindu temsilcilerle dinî tartışmalara katılmıştır. Aynı zamanda Müslüman toplumun içinde bulunduğu dinî, sosyal, ekonomik ve siyasî sıkıntıları yakından gözlemleme imkânı bulmuştur. Bu çerçevede ortaya çıkan gözlemler neticesinde, halkın bir kurtarıcı beklentisi içerisinde olduğunu müşahade etmiştir. Kısa bir süre sonra memurluktan istifa eden Gulâm Ahmed, doğduğu yer olan Kâdiyân'a dönerek inzivaya çekilmiş; burada Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere tefsir, hadis ve diğer dinî gelenekler üzerine yoğun okumalar ve araştırmalar yapmıştır.¹⁹ 19. yüzyılın son çeyreğinde Hint Alt Kıtası'nın içinde bulunduğu siyasî, sosyal, fikrî, dinî ve kültürel yapı, Mirza Gulâm Ahmed'in kendisini bir kurtarıcı olarak konumlandırmasında belirleyici bir rol oynamıştır.²⁰

Mirza Gulâm Ahmed, 1876 yılında babasının vefatı sırasında “*Semâ'ya ve Târık'a andolsun*”²¹ ve “*Allah, kuluna kâfi değil midir?*”²² mealindeki âyetleri gaipen bir ses olarak duyduğunu ve bunun kendisine gelen bir tür vahiy olduğunu ileri sürmüştür. Bu iddiasının ardından dört cilt hâlinde kaleme aldığı ve aynı zamanda Kâdiyânîlik hakkında kapsamlı bir şekilde yazılan en önemli kaynaklardan biri olan Berâhîn-i Ahmediyye adlı eserinde, kendisini yaşadığı dönemin Müceddidi²³ Hristiyanların beklediği Mesih, Müslümanların beklediği Mehdi, Hinduların inandığı Krişna-Avatar ve nihayetinde bir Peygamber olarak tanıtmıştır.²⁴

Emir Mesûd'un değerlendirmelerine göre, Hint Alt Kıtası'nın Pencap bölgesindeki Kâdiyân şehrinde, Hz. İsa'nın yeniden gelişine dair yer alan inançtan hareketle, Mirza Gulâm Ahmed, 1876 yılında kendisinin beklenen Mesih ve Mehdi olduğunu ilan ederek Kâdiyân merkezli Ahmediyye mezhebini kurmuştur. Bu hareket, Hint Alt Kıtası'ndaki çok sayıda siyasî ve itikadî fırkalar arasında yeni bir mezhep olarak ortaya çıkmıştır.²⁵

1. 2. 1. Mirza Gulâm Ahmed'in Mesihlik ve Mehdiîlik İddiası

Mahfil mecmuası yazarlarından Emir Mesûd ve Tâhirülmevlî'nin Ahmediyye hare-

19 Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi*, 702-703.

20 Bk. Fığlalı, *Kâdiyânîlik*, 8-32.

21 et-Târık, 86/1.

22 ez-Zümer, 39/36.

23 Gulâm Ahmed, müceddidlik iddiasını, “Allah, her yüzyılın başında bu ümmete dinlerini yenileyecek birini gönderir” anlamındaki hadis rivayetine dayandırarak meşrulaştırmak istemektedir. Bk. Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Dimaşk: Dâr'u'r-Risâleti'l Âlemiyye, 2009), Melahim, 1 (No. 4291).

24 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I”, 101; Fığlalı, *Kâdiyânîlik*, 47-57; Ayrıca Mirza Gulâm Ahmed'in iddiaları hakkında bk. Muhammed Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, 254-256.

25 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I”, 100-101.

ketine dair aktardıkları bilgilere göre, Mirza Gulâm Ahmed, kendisinin Müslümanlar tarafından beklenen Mesih ve Mehdî olduğunu iddia etmiştir.²⁶ Bu iddiasının temelini ise, Hz. İsa'nın eceliyle vefat ettiği düşüncesine dayandırmış; böylece nüzul edecek olan Mesih'in, bizzat Hz. İsa değil, onun misyonunu üstlenen bir başka şahsiyet, yani kendisi olduğunu savunmuştur. Emir Mesûd, Ahmedîlerle ilgili makalelerinde, çarmlı gerilen Hz. İsa'nın ölmediği, öldü zannedilerek mezara bırakıldığı, sonra yaralarını tedavi etmek için merhem-i İsa adında bir merhemle kendisini iyileştirdiği, daha sonra da kalkıp İncil'i öğretmek ve yaymak için Hindistan'a ve özellikle de Keşmir'e gittiği, yüz yirmi yaşında Srinagar şehrinde vefat ettiği ve hatta kabrinin yerinin bulunduğu ancak yanlışlıkla başka bir kişiye²⁷ atfedildiği iddiasında bulunduklarını belirtmektedir.²⁸ Buna bağlı olarak Ahmedîler, ahir zamanda gelmesi beklenen Mesih'in, Hz. İsa'dan değil, onun cevherinden yaratılan ve ona çok benzeyen Mirza Gulâm Ahmed olduğuna; ayrıca Müslümanların beklediği Mehdî ile Mesih'in aynı şahıs olduğuna inanmışlardır.²⁹

Tâhirülmevlî, *Mahfil* mecmuasında yayımlanan *Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri* başlıklı makalesinde, Kitâbü'l-Hediyyeti's-Su'diyye fîmâ cerâ beyne'l-Vehhâbiyyet-i ve'l-Ahmediyye adlı esere atıfta bulunarak, Mirza Gulâm Ahmed'in Hz. İsa'nın tabii bir ölümle vefat ettiği yönündeki iddiasını ele almıştır. Buna göre Gulâm Ahmed, Âl-i İmrân Sûresi 55. âyetinde geçen “Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim ve seni katıma yükselteceğim” ifadesini, Hz. İsa'nın eceliyle öldüğüne delil olarak yorumlamıştır. Gulâm Ahmed'in iddiasına göre, Yahudilerin Hz. İsa ile annesi Hz. Meryem'e yönelik öldürme teşebbüsleri Hz. İsa'yı derin bir sıkıntıya sokmuş ve bu durumdan kurtulmak için dua etmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Yahudilerin Hz. İsa'ya işkence ettikleri, dövdükleri ve yaraladıkları; ardından da havarilerinin onu “Havariyyûn Merhemi” adı verilen bir ilaçla tedavi ettikleri ileri sürülmektedir. Tâhirülmevlî, bu merhem hakkında Yunan kaynaklarından başlayarak Hint ve İran tıbbında da aktarılmış yüzden fazla eser kaleme alındığını belirtmiştir.³⁰

Gulâm Ahmed'e göre Allah, Hz. İsa'nın duasını kabul etmiş ve onu korumaya alarak “Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim”³¹ müjdesinde bulunmuştur. Gulâm Ahmed tarafından kurtuluş süreci kapsamında Hz. İsa'nın İran üzerinden Kâbil ve ardından Keşmir'e geçerek, burada uzun süre yaşadığı ve nihayetinde Srinagar'da vefat ederek oraya defnedildiği iddia edilmektedir.³²

26 Kadiyânîliğin mesihlik, mehdîlik düşüncesi hakkında geniş bilgi için bk. Yöner, “Kâdiyânîlik Bağlamında Mehdîlik”, 175-191; Vildan Metin-Fatmanur Alibekiroğlu Eren, “Kâdiyan Ahmedilerinin Güncel Faaliyetlerine Mehdîlik Algısı Perspektifinden Bir Bakış”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/2 (Aralık 2024), 255-283; Durguti, “Arnavutça Kur'an Meali Bağlamında Kâdiyânîliğin Mesihlik/Mehdîlik Anlayışı”, 803-835.

27 Gerek bölge halkı ve gerekse eskiden beri Batıdan gelenler bu türbenin Yuz Âsâf adında bir şehzade veya bir nebiye ait olduğu gözüyle bakmışlardır. Bk. Fırlıklı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, 251.

28 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-1”, 101; Ayrıca bk. Mirza Bashiruddin Mahmud Ahmad, *Ahmediyya Movement*, (Lahore: (y.y.), 1967), 34-35.

29 Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi*, 705, Ayrıca bk. Halide Rumeysa Küçüköner, *Mirza Gulâm Ahmed ve Ahmedi Algılarındaki Farklılaşması*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2022), 223-227; Metin-Alibekiroğlu Eren, “Kâdiyan Ahmedilerinin Güncel Faaliyetlerine Mehdîlik Algısı Perspektifinden Bir Bakış”, 257-259.

30 Tâhirülmevlî, “Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri”, *Mahfil* 4/37 (1341/1923), 9.

31 Âl-i İmrân 3/55.

32 Tâhirülmevlî, “Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri”, 9.

Tâhirülmevlevî'nin nakline göre, Keşmirli tarihçiler ve halk, Srinagar'da bulunan mezarın sahibinin, kendisine incil indirilen ve memleketinden kaçmak zorunda kalan Meryem oğlu İsa olduğuna dair genel bir ittifak içerisindeyler. Bu görüş, Ahmedîlerin Hz. İsa'nın biyolojik olarak öldüğü ve Keşmir'de toprağa verildiği yönündeki inançlarının dayanaklarından biri olarak sunulmaktadır.³³

Tâhirülmevlevî, Mirza Gulâm Ahmed'in Hz. İsa'nın doğal bir ölümle vefat ettiğini ve kabrinin Keşmir'de bulunduğunu ispatlamak amacıyla başvurduğu delillerden birinin, Meryem Sûresi'ndeki "Meryem oğlu ile annesini de bir mucize yaptık; ikisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik"³⁴ mealindeki âyet olduğunu aktarmaktadır. Bu âyette geçen "رَبْوَةٍ" (yüksekçe yer) ifadesinin hangi bölgeyi işaret ettiğine dair tefsirlerde kesin bir görüş belirtilmemiştir. Bazı müfessirler buradan Beytülmağdis'i, bazıları ise Şam bölgesini kastetmişlerdir. Ancak Ahmedîler, Keşmir'de Hz. İsa'nın mezarının bulunduğunu iddia ettikten sonra, Keşmir'in yüksek dağlara ve tatlı akarsulara sahip olmasını gerekçe göstererek, söz konusu âyetteki "رَبْوَةٍ" kelimesiyle Keşmir'in kastedildiğini savunmuşlardır.³⁵

Tâhirülmevlevî'nin tespitlerine göre Ahmedîler, Allah, dini ve toplumu ıslah etmek amacıyla Yahudilere nasıl peygamberler gönderdiyse, İslâm ümmeti içinde de bu görevin evliya ve ulemaya verildiğine inanmaktadır. Mirza Gulâm Ahmed, Hz. Peygamber'e ait "İnsanların en hayırlısı benim asrımdakilerdir, sonra onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenlerdir."³⁶ mealindeki hadisi delil göstererek, Yahudilikte Hz. Musa'dan yaklaşık 1300 yıl sonra beklenen Mesih'in geldiğini, aynı şekilde İslâm'da da Hz. Muhammed'den 1300 yıl sonra Mehdi'nin geleceğinin beklendiğini iddia etmiştir. Bu bağlamda Ahmedîler, hicrî 1300 yılında Mirza Gulâm Ahmed'in hem beklenen Mehdi hem de Mesih olduğuna inanmışlardır. Ayrıca, 1884 yılında gerçekleşen ay ve güneş tutulmasını Mehdi'nin zuhuru için bir alamet olarak yorumlamış; Hz. İsa'nın, haçlıların üstünlüğünden üç asır sonra yeryüzüne inerek Yahudilik ile İslâm'ı birleştireceği inancını da bu görüş çerçevesinde değerlendirmişlerdir.³⁷

Mehdi ve Mesih'in aynı kişi olduğu görüşünde olan Gulâm Ahmed, bu iddiasını aynı zamanda hadislerle desteklemiştir.³⁸ Ancak Ahmedîlere göre Gulâm Ahmed'in Mesihlik davası peygamberlik iddiası anlamına gelmemektedir. Çünkü onlara göre resullerin sonuncusu Hz. Peygamber'den sonra nebî gelme ihtimali söz konusu değildir. Aksi takdirde böyle bir ihtimalin varlığını kabul etmek demek Bâbîlik/Bahâîlik dinini tasdik etmiş olmak gibi bir mana ortaya çıkarır.³⁹ Onlara göre hadiste geleceği haber verilen Mesih, İsrâiloğullarından değil

33 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9.

34 Mü'minûn 23/50.

35 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9; Ayrıca bk. Süleyman Çam, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Mezhep Tartışmaları*, (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 215.

36 Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdül-bâkî (Kahire: Dâr İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), "Fedâilu's-Sahâbe", 212. Ayrıca rivâyet için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillâh ve Sünenihî ve Eyyâmihî*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir (Dimaşk: Dâru Tûkî'n-Necât, 2001), 9.

37 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9.

38 Muhammed Celal Şems, *Beklenen Mehdi ve Mesih Hakkında Bir İnceleme* (Frankfurt: Islam International Publications, 2018), 20.

39 Tâhirülmevlevî'nin yorumuna göre Ahmedîlerin Bâbîler ve Bahâîlerle birleşmeleri onların dinini kabul etmek anlamına gelir. Bk. Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9.

de Müslümanlardan olmalıdır. Çünkü söz konusu hadiste Mesih'in kızıl yüzlü olduğu zikredilmediğinden ve Mirza Gulâm Ahmed ise esmer olduğundan o, beklenen Mesih'tir.⁴⁰ Dolayısıyla Ahmedîler, ilgili hadislerde işaret edilen vaktin geldiğine ve bu dönemde Allah'ın, vadedilen Mesih'in eliyle İslâm'ı yeniden ihya edeceğine dair bir vaatte bulunduğuna inanmaktadır. Bu inanç doğrultusunda, fitnelerin yoğun şekilde yaşandığı bir dönemde ortaya çıkan ve vadedilen Mesih olduğunu iddia eden kişinin, dini beşerî yorumlardan arındırarak aslına döndürmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca Ahmedîler, bu şahsın hadiste geçen "Benim ve ashabımın yolu üzere olma" vasfını taşıması gerektiğini vurgulamakta ve bu vasfı taşıyan kişinin Mirza Gulâm Ahmed olduğunu kabul etmektedirler.⁴¹

Her ne kadar Gulâm Ahmed, Mehdî ve Mesih'in kendi şahsında birleştiği iddiasına⁴² meşruiyet kazandırmak amacıyla bazı âyetleri kendi görüşleri doğrultusunda yorumlamış, hadis rivayetlerini ise tevil yoluyla kendisiyle ilişkilendirmiş olsa da Kur'an'da beklenen Mehdîlik ile ilgili bir âyet bulunmamakta, konuya dair hadisler ise güvenilirlik açısından ahad haber kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle, Mehdîlik düşüncesi İslâm inancından açısından bağlayıcı bir inanç esası olarak kabul edilmemektedir ve Gulâm Ahmed'in bu yöndeki iddiaları İslâmî bakımdan kesinlik taşımamaktadır.⁴³

Ahmedîlerin hem aklî muhakemelere hem de çeşitli delillere dayanarak Hz. İsa'nın öldüğünü ispat etmeye yönelik çabalarının temel amacı; Hristiyan inanç sisteminde merkezi bir yere sahip olan ve aynı zamanda birçok Müslüman tarafından kıyamet alametlerinden biri olarak kabul edilen "Mesih'in tekrar yeryüzüne gelişi" inancında, beklenen Mesih'in bizzat Hz. İsa olmadığını ortaya koymaktır. Mirza Gulâm Ahmed'in, Mesih'in nüzulünün mutlaka gerçekleşeceği ve bunun hak olduğu yönündeki ısrarlı vurgusu ise, bu nüzulün Hz. İsa değil, Müslümanlardan biri olarak kendisi aracılığıyla tahakkuk ettiğini iddia etme gayesine yöneliktir.⁴⁴

Ahmedîler, Mehdî'nin yani kendi inançlarına göre Mirza Gulâm Ahmed'in Hz. Muhammed ve Hz. İsa'yı temsilen yeryüzünde adalet ve barışı tesis etmekle görevli olduğuna inanmaktadır. Bu bağlamda Mirza Gulâm Ahmed, hem "Mehdî" hem de "Mesih" sıfatlarını taşıyan bir figür olarak kabul edilmekte; onun gelişiyle birlikte savaş ve çatışmaların yerini barış, hoşgörü ve ahlakî dönüşümün alacağı savunulmaktadır. Ahmedî anlayışına göre bu misyon, silahlı mücadeleyle değil, manevi tebliğ ve ahlakî reform yoluyla gerçekleşecektir.⁴⁵

Ahmedîler, Hz. İsa'nın ölümü ve Mesih olarak Mirza Gulâm Ahmed'in gönderildiği yönündeki inançları nedeniyle Hint Alt Kıtası'ndaki İslâm uleması tarafından ciddi tepkilere maruz kalmışlardır. Bu bağlamda, Sünnî âlimler Ahmediyye hareketini reddetmişler, batıl bir mezhep olarak nitelendiren çeşitli fetvalar yayımlamışlardır. Pakistan uleması da benzer şekilde hem Kâdiyân hem de Lahor Ahmedîleri 1974 yılında İslâm dışı olarak ilan etmiş;

40 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9.

41 Metin-Alibekiroğlu Eren, "Kâdiyan Ahmedilerinin Güncel Faaliyetlerine Mehdîlik Algısı Perspektifinden Bir Bakış", 266.

42 Mirza Gulâm Ahmed, "Addendum to the Booklet Jihad", *The British Government and Jihad*, translated by Tayyba Seema Ahmed (UK Farnham: Islam International Publications, 2018), 34.

43 Esra Hergüner-İsmail Şık, "Mirza Gulâm Ahmed'in Risalet İddiasına Dönüşen Mehdîlik Anlayışı", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 17/2 (Aralık 2024), 835.

44 Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, 263-264.

45 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-1", 101.

bu görüş anayasal ve hukuki düzenlemelere yansıtılarak, Ahmedîlik resmî olarak gayrimüslim bir topluluk olarak tanımlanmıştır.⁴⁶

Kısacası Ahmedîlik hareketine dair *Mahfil* mecmuası yazarları Emir Mesûd ve Tâhirül-mevlevî'nin aktarımlarına göre, Mirza Gulâm Ahmed, Hz. İsa'nın eceliyle vefat ettiğini savunarak Mesih'in nüzulünün bizzat Hz. İsa değil, onun misyonunu üstlenen bir şahıs yani kendisi aracılığıyla gerçekleştiğini iddia etmiştir. Ahmedîler, Hz. İsa'nın çarmıhta ölmediğini, Hindistan'a giderek Keşmir'de vefat ettiğini ileri sürmekte ve bu görüşlerini Kur'an âyetleri ile tarihsel rivayetlere dayandırmaktadır. Onlara göre Mirza Gulâm Ahmed hem Mehdî hem de Mesih'tir ve bu sıfatlarla yeryüzünde adalet ve barışı, silahlı mücadele yerine manevi tebliğ yoluyla gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir. Ahmedîlik, farklılık arz eden bu tür dinî anlayışları nedeniyle başta Hindistan'daki ulemâ olmak üzere Sünnî çevrelerce büyük oranda dışlanmış, reddedilmiş ve Pakistan'da anayasal olarak gayrimüslim bir topluluk şeklinde tanımlanmıştır.

1. 2. 2. Mirza Gulâm Ahmed'in Peygamberlik İddiası

Mirza Gulâm Ahmed, 1901 yılında Kurban Bayramı namazında okuduğu hutbenin vahiy kaynaklı olduğunu ileri sürerek ilk kez peygamberlik iddiasında bulunmuştur.⁴⁷ Daha sonraki dönemlerde mensupları tarafından kendisine resûl ve nebî gibi sıfatlar atfedilmiştir. Nitekim eserlerinde de bu kavramları kendisi için kullandığı görülmektedir. Ancak bu konuda aleyhine fetvalar yayınlanınca yaptığı yorumlarla geri adım atmıştır. Gulâm Ahmed, zillî⁴⁸, muhaddes⁴⁹ ve burûz⁵⁰ gibi kavramları kullanarak kendisine yeni bir şeriat ve kitap gelmesi söz konusu olmasa da kısmî nebî veya kendisinin Hz. Peygamber'in nebîliğinin bu dünyadaki sadece bir yansıması olduğunu iddia etmiştir.⁵¹

Tâhirülmevlevî ise makalesinde Mirza Gulâm Ahmed'in vahiy kapısının kapanmadığını ve Allah tarafından kendisine gizli bilgiler verildiğini söyleyerek peygamberlik iddiasında bulunduğuna yer vermiştir. Gulâm Ahmed'e göre vahiy, sadece peygamberlere has bir durum değildir. Aynı zamanda mü'minlere de vahiy gelebilir. Yani Hz. Peygamber'den sonra başka bir peygamber gelmesi de vahiy kapısı kapanmamıştır. Çünkü Kur'an'da istikamet üzere olanlara melekler iner mealindeki Fussilet Sûresi 30 âyetine göre meleğin imamların sonuncusu olan mü'min bir zata yani Mirza Gulâm Ahmed'e vahiy getirmesi imkânsız değildir.⁵²

46 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 101; Azmi Özcan, "Muhammed Ali Lâhûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2005), 30/500-502.

47 Gulâm Ahmed, Mirza, "The Messenger of the Latter Days", *Review of Religions* (1907), 1-24; a.mlf., *A Misconception Removed* (UK: Islam International Publications, 2007), 14. Ayrıca Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberlik iddiası hakkında bk. Durguti, "Arnavutça Kur'an Meali Bağlamında Kâdiyânîliğin Mesihlik/Mehdîlik Anlayışı", 827-831.

48 Mirza Gulâm Ahmed'in kendi nübüvvetini Hz. Muhammed'in nebîliğinin bir yansıması olarak değerlendirmesidir. Bk. Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 354.

49 Mirza Gulâm Ahmed'e göre yeni bir şeriat ve kitap getirmeyen sınırlı bir nebîliktir. Bk. Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 354.

50 Mirza Gulâm Ahmed'e göre, manevî anlamda Hz. Peygamber'den kaynaklanan ve onun ruhunun başka bir bedende tecelli etmesidir. Bk. Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 354.

51 Fırlıklı, *Kâdiyânîlik*, 149-151; Tözlüyurt, "Kâdiyânîlik", 354.

52 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9; Çam, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecin-de Mezhep Tartışmaları*, 215.

Ahmedîler, Mirza Gulâm Ahmed'in ilahî vahiy aldığına ve bu vahiyleri Berâhin-i Ahmediyye adlı eserinde neşrettiğine inanmaktadırlar. Söz konusu eserde geçen "Seni nâsa imam ve mukteda kılacağım... Kendilerine semadan vahiy yollayacağımız bir takım kimseler sana yardım edecekler... Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar, fakat Allah nurunu tamamlayacaktır." gibi ifadeler ile "iki koyun kesilecektir" şeklindeki ilham, Ahmedîler tarafından doğrudan Allah'tan gelen mesajlar olarak kabul edilmekte ve Gulâm Ahmed'in peygamberlik iddiasına delil olarak sunulmaktadır. Ayrıca Mirza Gulâm Ahmed, "Ben seni insanlara önder yapacağım"⁵³ "uzak-yakın her yerden sana gelsinler."⁵⁴ "Kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır."⁵⁵ "Allah seni insanlardan koruyacaktır."⁵⁶ "Sen bizim himâyetimizde, gözetimimiz altındasın."⁵⁷ gibi Kur'an âyetlerini de kendisine yönelik ilahî haberler şeklinde tefsir ederek vahiy aldığı iddia etmiştir.⁵⁸

Gulâm Ahmed'in peygamberlik iddiasına, Hint Alt Kıtası âlimlerinden ve Hindistan doğumlu muasırlarından biri olan Ahmed Rızâ Han Birelvî, *Hintmü'n-Nübüvve* adlı eserinde karşı çıkmıştır. Birelvî, söz konusu eserinde Gulâm Ahmed'in nübüvvet iddiasına karşılık, peygamberliğin Hz. Muhammed ile sona erdiğini vurgulayarak bu görüşü reddetmiştir.⁵⁹ Mirza Gulâm Ahmed'e muhalif bazı din âlimleri, onun dinden çıktığını ileri sürerek hakkında küfür fetvası vermiştir. Ahmed ise bu iddialara karşılık, İslâmiyet'i savunma amacıyla kaleme aldığı eserlerinin bazı ulemâ tarafından yanlış anlaşılacak kendisinin küfürle itham edildiğini ifade etmiştir.⁶⁰

Ahmedîlerin iddialarına göre, Mirza Gulâm Ahmed'in zuhuru öncesinde bazı şahıslar onun hicrî 1300 yılında peygamberlikle görevlendirileceğini önceden haber vermiştir. Bu bağlamda, Hindistan'ın Pencap eyaletindeki Ludhiana bölgesinden Cemal Fur isimli bir veli ile Afganistan'dan baskılar nedeniyle Pencap'a hicret eden Veli Abdullah Muhaddis el-Muhâcir'in, Gulâm Ahmed'in peygamberliğini haber veren kimseler arasında yer aldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Gulâm Ahmed'e nispet edilen "iki koyunun kesileceği" yönündeki ilhamın, Kâbil Reisü'l-Ulemâsı Şeyh Abdullatif Han ile öğrencisinin Afganistan'da öldürülmesine işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır.⁶¹

Bunlarla birlikte Ahmedîler, peygamberlik konusunda Mirza Gulâm Ahmed'i güvenilirlik, gelecekte haber verme ve ibadet konusunda Hz. Muhammed'e benzetmeye çalışmışlardır. Onlara göre, Hz. Peygamber'in dünyevî işlerdeki güvenilirliği, dinî konulardaki güvenilirliğine dayandırılarak temellendirilmiştir. Hz. Peygamber zamanında sahabeden birisi bir Hristiyan'a karşılıklı olarak mülânede bulunmuştur.⁶² Bunun gibi Mirza Gulâm Ahmed de kendisine inanmayanlara karşılıklı mübâhele ve mülâne teklifinde bulunmuş Hint müşriklerinden Lekhram adında biri bu teklifi kabul etmiştir. Her ikisi de "Yarabbi içimizden

53 Bakara 2/124.

54 Hac 22/27.

55 Saff 61/8.

56 Mâide 5//67.

57 Tûr 52/48.

58 Tâhîrülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 10-11.

59 Gülşen Yağır Ahmetoğlu, "Hint Alt Kıtasında Çağdaş Dinî Bir Hareket Olarak Birelvîlik", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (Aralık 2021), 790.

60 Şems, *Beklenen Mehdî ve Mesih Hakkında Bir İnceleme*, 135.

61 Tâhîrülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 10-11.

62 Tâhîrülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 9.

kim sapıttıysa onu kahreyle” şeklinde dua etmişler. Mirza Gulâm Ahmed, Lekhram'ın altı sene sonra bayramın ikinci günü öldürüleceğini, Lekhram da Mirza Gulâm Ahmed'in üç sene sonra karın ağrısından öleceğini söylemiştir. Lekhram, Mirza Gulâm Ahmed'in söylediği gibi altı sene sonra bayramın ikinci günü karnından bıçaklanarak öldürülmüştür.⁶³ Onlara göre Mirza Gulâm Ahmed' in bir gecelik ibadeti ve Allah'a yalvarıp yakarması ile bütün çağdaşlarının ibadeti ve Allah'a yalvarıp yakarmaları tartılmış olsa Mirza Gulâm Ahmed'in kefesi yükselir diğerlerin kefesi ise esfel-i sâfilîne yani cehennemin dibine kadar alçalır.⁶⁴ Kısacası Ahmedîler, Hintli müşrik Lekhram'ın öldürülmesi olayını Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberliğinin bir kanıtı olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre Gulâm Ahmed'in ibadet ve samimiyeti çağdaşlarını geride bırakmıştır.

Edebiyat tarihçisi Tâhirülmevlevî'nin sahibi olduğu *Mahfil* mecmuası, Ahmedîlerin Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmekle beraber, nübüvvetin devam ettiğine ve Gulâm Ahmed'in de peygamberliğine inandıklarını ancak Gulâm Ahmed'in nübüvvetini ilan etmesi üzerine Ahmedîlerin iki gruba ayrıldığını belirtmiştir. Mecmuaya göre Gulâm Ahmed'i peygamber kabul edenlerin İslâm'la hiçbir ilişkisi kalmamıştır. Ayrıca *Mahfil* mecmuasının haberinde, Ahmedîlerin Bâbîler ve Bahâîlerle teşrîk-i mesâî, yani iş birliği içerisinde olmaları dikkate alınarak, bu mezhep taraftarları hakkında olumlu düşünceler beslemenin mümkün olmadığına dikkat çekilmiştir.⁶⁵

Mirza Gulâm Ahmed'in vefatının ardından, hareketin liderliğine Hakîm Nûreddin (ö. 1914) getirilmiştir. Nureddin'in liderliği döneminde, Ahmedî hareket içerisinde fikir ayrılıkları baş göstermiştir. Bu süreçte özellikle Mirza Gulâm Ahmed'in nübüvvet iddiası ve onun peygamberliğini kabul etmeyen Müslümanların tekfir edilip edilmeyeceği hususunda tartışmalar yaşanmıştır.⁶⁶ Hâkim Nureddin'den sonra hareketin başına Mirza Gulâm'ın oğlu Mirza Beşîrüddin Mahmud Ahmed (ö. 1965) geçmiştir. O, babasının nübüvvetini tasdik etmeyenleri Hz. Peygamber'in nübüvvet ve risâletini tasdik etmeyenlerle aynı görmüş ve onların kâfir olduklarını ilan etmiştir. Onun bu görüşünün Kur'an'da Ahzap Sûresi 40. âyetinde geçen “Hâtemü'n-nebiyyîn” ile Hz. Peygamberin “Lâ nebiyye ba'dî”⁶⁷ sözlerini açıkça inkâr anlamına gelmesi nedeniyle mezhep içi tartışmalar baş göstermiştir. Taraftarlarının bir kısmı Mirza Gulâm Ahmed'i, bir peygamber olarak değil de bir müctehid, müceddid ve bir mezhep sahibi olarak tanıdıklarını ileri sürmeleri neticesinde Ahmediyye hareketi Lahor ve Kâdiyân Ahmedîler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Beşîrüddin Mahmud Ahmed'in liderliğini yaptığı Kâdiyân Ahmedîlerin merkezi Kâdiyân şehri olurken,⁶⁸ Mevlana Muhammed Ali Lâhûrî'nin (ö. 1951) liderliğini yaptığı Lahor Ahmedîlerin merkezi ise Hindistan'ın Pencap bölgesinin Lahor şehri olmuştur.⁶⁹ *Mahfil* dergisi bir not düşerek bu hareketin ikiye bölünmesinden sonra Mirza Gulâm Ahmed'in oğlu Mirza Beşîrüddin Mahmud Ahmed'i yani Meyâmî Mahmud Kâdiyânî'nin görüşlerini benimseyenlerin İslâm ile bir bağlarının kalma-

63 Tâhirülmevlevî, “Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri”, 10.

64 Tâhirülmevlevî, “Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri”, 11.

65 Mahfil Mecmuası, 3/32-33 (1341/1922), 140.

66 Bk. Fığlalı, *Kâdiyânîlik*, 81-87.

67 Müslim, “Kitâbü'l-İmâre”, 44.

68 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I”, 101.

69 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-II”, *Mahfil* 3/30 (1341/1922), 122.

diğını duyurmuştur.⁷⁰

Bu arada Tâhirülmevlevî, Dastagir Kasuri adında meşhur bir allamenin yazdığı bir kitabında Mirza Gulâm Ahmed'in mesihlik, müceddidlik, mehdîlik ve nebîlik davasında yalancı olduğunu ilan ettiğini nakletmiştir. Kitabın yazarı Dastagir Kasuri, sözlerinin yanlış olması durumunda kendisinin ondan önce ölmesi için güvence vermiştir. Ancak kitabının yayımlanmasından yirmi iki gün sonra bu allame öldürülmüştür. Aynı zamanda Mirza Gulâm Ahmed'in mesihlik, müceddidlik, mehdîlik ve nebîlik iddiasında yalancı olduğunu savunan Alikadı ve Lakhoki beldeleri ulemasından Molla İsmail ile Molla Muhyiddin gibi bazı âlimler de Gulâm Dastagir Kasuri gibi Ahmedîler tarafından öldürülmüşlerdir.⁷¹

Ahmedîler, Mirza Gulâm Ahmed'in görüşlerini yaymak amacıyla Kâdiyân şehrinde İngilizce ve Hintçe dillerinde haftalık, aylık ve üç aylık periyotlarla dinî dergi ve risaleler yayımlamışlardır. 1908 yılında vefat eden Mirza Gulâm Ahmed'in ardından, Ahmediyye mezhebinin dinî ve liderlik işleri "Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye" adlı cemiyet tarafından yürütülmüştür.⁷²

Kâdiyân Ahmedîlerin lideri Mirza Beşîrüddin, babası Gulâm Ahmed'in peygamberliğini kabul etmeyen taraftarlarını kâfir ilân etmesi üzerine Mevlana Muhammed Ali Lâhûrî (ö. 1951); bazı arkadaşlarıyla birlikte Kâdiyân şehrini terk ederek Lahor'a yerleşmiştir. Böylece Mirza Beşîrüddin'in halifeliğini tanımayıp mezhebin yönetimini "Sadr-ı Encümeni Ahmediyye"nin yürütmesi gerektiğini ileri süren Muhammed Ali Lâhûrî ve taraftarları burada Ahmediyye Encümen-i İşâât-ı İslâm adıyla Ahmediyye hareketinin bir şubesi açmıştır. Söz konusu bu hareket, faaliyetlerinin ekseriyetini Lahor merkezli olarak yürüttüğünden bu yeni hareketin taraftarlarına Lahor Ahmedîler denilmiştir.⁷³ Muhammed Ali Lâhûrî'ye göre Ahmedîliğin temel amacı; İslâmiyet'i küresel ölçekte tanıtmak ve yaymaktır. Bu bağlamda, Lahor Ahmedîlerinde nübüvvetin Hz. Muhammed ile sona erdiği inancı esas alınmış; dolaşısıyla Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberlik iddiası reddedilmiş, onun İslâmî gelenek içerisinde bir müceddid veya beklenen Mehdî olarak kabul edilmesi gerektiği savunulmuştur.⁷⁴

Kısaca söylemek gerekirse; Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberlik iddiaları sonrasında yaşanan görüş ayrılıkları ile Ahmedîlik, Kâdiyân ve Lahor olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Mirza Gulâm Ahmed'in ölümünden sonra ise oğlu Mirza Beşîrüddin Mahmud Ahmed, babasının peygamberliğini kabul etmeyenleri kâfir ilan etmesiyle mezhep içi çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle de Kâdiyân Ahmedîler, geleneksel İslâm anlayışına aykırı davrandıkları için Lahor kolu tarafından dışlanmışlardır. *Mahfil* mecmuası, Gulâm Ahmed'in nübüvvet iddiasını İslâm'ın temel inançlarına aykırı bulmuş ve bu iddiaları İslâm dışı olarak değerlendirmiş, özellikle Kâdiyân kolun İslâm'la ilişkisinin kalmadığını savunmuştur. Mecmua, hareketin nübüvvet anlayışını geleneksel İslâm kelâmı açısından kabul edilemez olarak görmüştür. Ayrıca *Mahfil* mecmuası, Ahmedîlerin Bahâîlik ile kurduğu ilişkileri ve iş birliğini vurgu-

70 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 101.

71 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 10.

72 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 101.

73 Fığlalı, *Kâdiyânîlik*, 86; Özcan, "Muhammed Ali Lâhûrî", 30/501; Hadiye Ünsal, "Mevlana Muhammed Ali'nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kâdiyânîlik (Ahmedîlik) ve Kur'an", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2010), 126-127.

74 Ünsal, "Mevlana Muhammed Ali'nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kâdiyânîlik (Ahmedîlik) ve Kur'an", 127.

layarak, bu hareketin güvenilirliğini sorgulamış ve İslâmî gelenekle bağdaşmadığını ifade etmiştir.

Mahfil mecmuasında yayımlanan makalelerde, Ahmedîliğe yönelik eleştiriler öne çıkmakta; bu çerçevede Kâdiyân Ahmedîlerin lideri Müftü Muhammed Sâdık ile Lahor Ahmedîlerinin lideri Hoca Kemaleddin Kâdiyânî'nin özellikle İngiltere ve Amerika olmak üzere Batılı ülkelerde İslâm'ı temsil iddiasıyla yürüttükleri faaliyetlere dikkat çekilmektedir. Mecmua yazarları, bu iki figür üzerinden Ahmedîliğin temel söylemlerini sorgulamışlardır.

1. 3. Kâdiyân Ahmedîleri ve Müftü Muhammed Sâdık

Müftü Muhammed Sâdık (ö. 1957) genç yaşlarda Kâdiyân'a giderek Mirza Gulâm Ahmed ile görüşmüş ve ona biat ederek Ahmediyye hareketine katılmıştır. Bir süre Ahmedîler tarafından kurulan bir okulda İngilizce öğretmenliği yaptıktan sonra İngiltere'ye gitmiş, seminerler ve konferanslar vererek birçok İngiliz vatandaşını saflarına katmayı başarmıştır. Seminer ve konferanslarında Hristiyanlara hitaben Hz. İsa'nın çarmıhta ölmediğini, yaşadığını ve Hindistan'a gittiğini sürekli vurgulamıştır. Müftü Muhammed Sâdık, 1920 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmesi yönünde aldığı talimat üzerine Philadelphia'ya geçerek Ahmediyye mezhebinin Amerika kıtasındaki ilk temsilcisi olmuştur. Konferans ve seminerler yoluyla New York, Michigan ve Chicago gibi şehirlerde faaliyetlerde bulunmuş; kısa süre içerisinde yüzlerce Amerikalının Ahmediyye hareketine katılmasını sağlamıştır.⁷⁵

Emir Mesûd'un aktardığı bilgilere göre, Beşîrüddin Mahmud Ahmed'in taraftarlarından biri olan Müftü Muhammed Sâdık, Ahmediyye mezhebinin görüşlerini yaymak amacıyla, Amerika'nın Michigan eyaletinde İngilizce olarak *Şemsü'l-İslâm* (*The Moslem Sunrise*) adlı bir dergi çıkarmış; bu dergi ve yazdığı makaleler aracılığıyla Ahmediyye hareketinin öğretileri daha geniş kitlelere ulaşmıştır.⁷⁶ Müftü Muhammed Sâdık, Amerika Birleşik Devletleri'ne ilk gittiğinde çeşitli engellemeler ve zorluklarla karşılaşmıştır. Ancak tüm bu engellemelere rağmen Ahmediyye mezhebinin tanıtımını sürdürmüş ve birçok kişinin bu harekete katılmasını sağlamayı başarmıştır. Emir Mesûd, Amerika'nın New York şehrinde bu mezhebi, kadınlardan ilk kabul eden kişinin Madame Seviyeloviski, erkeklerden ise Ahmed Anderson adında biri olduğuna dikkat çekmiştir. Yine Emir Mesûd'un verdiği bilgilere göre Amerika'da otuz kadar erkek ve kadın; hem Müslümanlığı hem de *İslâm'ın Doğuşu* adındaki gazetenin yaydığı Ahmediyye mezhebinin kabul etmişlerdir. Ayrıca, *Şemsü'l-İslâm* dergisinin son nüshasında yer alan haberlere göre, Müftü Muhammed Sâdık ile Hint milliyetçilerinden *Cihân-ı İslâm*'ın sahibi Ebû Saîd el-Arabî, Amerika'nın Chicago, Harbor, Grand Rapids, Neptune ve South Bend gibi çeşitli şehirlerinde gerçekleştirdikleri sohbetler ve verdikleri vaazlar vasıtasıyla birçok Amerikalıyı Müslüman etmiş ve Ahmediyye mezhebine kazandırmayı başarmışlardır. Bu süre zarfında Müftü Muhammed Sâdık'ın bu daveti sürdürürken bazen kiliselerde vaazlar vermesi ayrıca dikkat çekmektedir. Müftü Muhammed Sâdık, Ahmediyye mezhebi için irşat faaliyetlerinde bulunurken kendisinin üç ay zarfında beş yüz mektup aldığı ve iki bin beş yüz mektup da kendisinin yazdığı aktarılmıştır.⁷⁷

Müftü Muhammed Sâdık, Chicago şehrinde bir cami, özel bir ikametgâh ve bir de ida-

75 Ahmadipedia, "Mufti Muhammad Sadiq", (Erişim 3 Haziran 2025).

76 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 101.

77 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 102.

re merkezi inşa ettirmiştir. Caminin inşasında Ahmediyye mezhebine kazandırdığı Amerikalılar arasında meslek sahibi olanlar ücret almadan çalışmışlardır. Caminin mihrabı ile kubbesini bunlardan Muhammed Yakub adını alan Andrew adında birisi inşa etmiştir. Şeyh Abdullah unvanını alan ve aynı zamanda nüfuz sahibi bir hukukçu olan Mister Muse da Ahmediyye mezhebini kabul edenler arasında yer almıştır. Müftü Muhammed Sâdık aylık olarak Chicago’da yayımladığı *Şemsü’l-İslâm* dergisinin beş numaralı nüshasında son üç ay zarfında Müslüman olup Ahmediyye mezhebini kabul eden yüz on altı kişinin isimlerini kayda geçirmiştir.⁷⁸

Emir Mesûd’un belirttiğine göre Amerika Birleşik Devletleri’nde günden güne Ahmediyye mezhebini seçenlerin sayısı artmıştır. Ona göstermiş olduğu üstün gayretlerden dolayı, dönemin Arabistan eğitim bakanı ve Londra’daki Afganistan elçiliğinden takdirnameler verilmiştir.⁷⁹

Kısaca ifade etmek gerekirse, Müftü Muhammed Sâdık, Amerika Birleşik Devletleri’nde verdiği seminerlerle birçok insanı etkilemiş; konferans ve vaazlarıyla birçok Amerikalının Ahmediyye mezhebine katılmasını sağlamış; Amerika’da bu mezhebin ilk temsilcisi olarak Ahmediyye mezhebini tanıtmış ve gayretli irşat faaliyetleriyle hareketin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

1. 4. Lahor Ahmedîleri ve Hoca Kemaleddîn Kâdiyânî

Geleneksel İslâm anlayışına sahip olan Lahor Ahmedîleri, Mirza Gulâm Ahmed’in nübüvvetini kabul etmeyenlerdir. Emir Mesûd’un naklettiğine göre bunlar kendilerini ümmetin faziletlilerinden saymaktadırlar. Hareketin merkezi Hindistan Alt Kıtası’nın Pencap bölgesinin Lahor şehridir. Burada *Ahmediyye Encümen-i İşâ’ât-ı İslâm* adında bir cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyet başta Hint Alt Kıtası ve diğer İslâm ülkeleri olmak üzere gösterdikleri irşat faaliyetleri, gayrimüslimleri önemli oranda etkilemiştir. Bu faaliyetler sonucu İngiltere’de iki yüzden fazla kişi Ahmediyye mezhebini seçmiştir. Bu cemiyet, fikirlerini yaymak için genellikle İngilizce ve Urdu dilini bir vasıta olarak kullanmıştır. Yine bu cemiyet, birçok tercüme faaliyetlerinde bulunmuştur. Cemiyet lideri Mevlana Muhammed Ali, başta Kur’an’ı Kerim’i İngilizceye tercüme etmiş, tefsirini yapmıştır. Bununla birlikte hadisler ve diğer İslâmî eserler İngilizceye çevirmiştir. Bu cemiyet üyelerinin büyük bir kısmı İngiltere’de gece ve gündüz çalışarak neşriyatta bulunmuşlardır. Lahor Ahmedîlerine göre bu cemiyet, İslâm ülkelerinin geneli için bir nur ateşi olmuş ve aynı zamanda Lahor’da Dâru’l-Fünûn-i İslâmiyye’yi kurmuştur. Bu Dâru’l-Fünûn’a meşhur İslâm âlimleri gelmiş, İslâm için çalışmışlar, Hindistan’daki Müslüman ailelerin çocuklara İslâm dinini temel ilkelerini öğretmişlerdir.⁸⁰

Lahor Ahmedîlerin İngiltere’deki heyetlerin başında 1870’te Pencap’ta doğan ve Keşmirli köklü bir aileye mensup olan ve aynı zamanda Hint ulemasından Hoca Kemaleddîn Kâdiyânî (ö. 1932) bulunmaktadır.⁸¹ Londra’nın Woking kasabasında yaşayan Hoca Kema-

78 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I”, 102.

79 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I”, 102.

80 Emir Mesûd, “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-II”, 122.

81 Hoca Kemaleddin Kadiyani, Ahmediyye mezhebinin önemli mensuplarından biridir. Lahor’da Hintli Müslümanların İngiliz hükûmetine karşı bağlı kalmaları hususunda birçok seminer ve konferanslar veren ve aynı zamanda birçok İngiliz’in Müslüman olmasına vesile olan kişidir. Onun bu seminer ve konferansları Ahmediyye cemaatinin aylık yayın organı olan “The Review of Religions”ta yayımlanmıştır. Bk.

leddin, bütün enerjisini Ahmediyye mezhebini anlatmak için harcamış ve bu uğurda gerekli mücadele göstermiştir. Londra'da yaşadığı dönemde dini konularda birçok yazılar kaleme almış ancak yayımlanması hususunda sorunlar yaşamıştır. Hoca Kemaleddin, bu durumu Kadiyan'a bildirmiş ve acilen bir yayın organına ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Aylık bir yayın organı çıkarmak için dönemin Kâdiyânî lideri Hâkim Nureddin ile yazışmalar yapmış, maddi ve manevi gerekli yardım sağlandıktan sonra 1913 yılında baş editör olarak *The Islamic Review* adlı İngilizce aylık bir dergiyi çıkarmıştır.⁸² Böylece Ahmediyye Hareketi, *The Islamic Review* adlı dergiyle İngiltere'de dini yayma faaliyetleri sonucu yayın hayatına başlamıştır. Bu dergiye daha sonra Ahmediyye Hareketi'nin propagandasını yapan *The Review of Religions* ve *The Muslim Herald* gibi İngilizce yayın yapan dergiler de katılmıştır.⁸³ Ayrıca Ahmediyye Hareketi'nin Londra'daki faaliyetleri doğrultusunda kurulan *The Islamic Review* adlı derginin ilk sayısından itibaren sık sık Türklere ve Osmanlı devletine atfı yapması, İngiliz basınında Türklerin karalanması karşısında Türklerin savunuculuğunu üstlenmesi dikkat çekmektedir.⁸⁴

İngiltere'deki Lahor Ahmedîleri kendilerini Kâdiyân Ahmedîlerin dışında ayrı bir cemaat olarak görmektedirler. Onlar, Hz. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu olduğuna inanmakla birlikte Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberliğine karşı çıkmakta ve bu bağlamda onun peygamberliğini savunan Kâdiyân Ahmedîlerin İslâm dışı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Hatta Lahor Ahmedî hareketinin Sünnî gelenek içerisinde modernist anlayışa sahip dini bir grup oldukları iddia edilmiştir. Onların inanç ve ibadetleri açısından Sünnî düşünceye daha yakın olmakla birlikte Mirza Gulâm Ahmed'i müceddid, mesih veya mehdî olarak görmüşlerdir.⁸⁵

Hoca Kemaleddin'in İngilizce konusundaki yetkinliği, Lahor'daki Forman Hristiyan Koleji'nde aldığı eğitim sayesinde gelişmiş; bu sayede İncil hakkında da bilgi sahibi olmuştur. Bu durum onun İngiliz kültürünü yakından tanınmasına ve başkent Londra'yı Avrupa'da Ahmediyye hareketinin merkezi olarak seçmesinde etkisi olmuştur.⁸⁶

Hoca Kemaleddin Kâdiyânî, Lahor'da eğitim gördükten sonra Londra Dârü'l-Fünûn Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Bir süre Lahor adliyesinde çalışmıştır. 1914 tarihinde tekrar İngiltere'ye giden ve İngilizleri Ahmediyye mezhebine davet faaliyetlerinde bulunan Hoca Kemaleddin, aleyhlerine ortaya çıkan yıkıcı görüşlere karşı mezheplerinin doğru anlaşılması için büyük bir mücadele göstermiştir. Emir Mesûd'un tespitlerine göre Lahor Ahmedîleri, Hoca Kemaleddin liderliğinde İngiltere'deki uzun süre faaliyet göstermişler ve başarılı olmuşlardır. Aynı zamanda Londra'daki *İslâm* mecmuasının sahibi olan Hoca Kemaleddin'nin çabaları sonucu İngiltere Lordlar Kamarası üyelerinin bazıları başta olmak

Khwaja Kamal-ud-Din, *Attitude of Muslims in India Towards British Government* (Lahore: [y.y.], 1912).

82 Aydın Bayram, "20. Yüzyılın Başında Londra'da Bir İslâm Misyoneri: Hoca Kemaleddin ve Woking Müslim Misyonu", *Akademik-Us* 1/2 (Aralık 2017), 214.

83 Serhat Kumbalı, "İngiltere Basınında Osmanlı-Türk Propagandası Yapan Bir Dergi: The Islamic Review (1913-1931)", *History Studies*, 11/6 (Aralık 2019), 2292.

84 Kumbalı, "İngiltere Basınında Osmanlı-Türk Propagandası Yapan Bir Dergi: The Islamic Review (1913-1931)", 2293-2294.

85 Bayram, "20. Yüzyılın Başında Londra'da Bir İslâm Misyoneri: Hoca Kemaleddin ve Woking Müslim Misyonu", 210.

86 Bayram, "20. Yüzyılın Başında Londra'da Bir İslâm Misyoneri: Hoca Kemaleddin ve Woking Müslim Misyonu", 211.

üzere üst seviyede birçok İngiliz Müslüman olup Ahmediyye mezhebini seçmişlerdir. İngiliz Lordlar Kamarası üyeleri iken Müslüman olan Lord Headley (ö. 1935) ile 1913 yılında karşılaştıran Hoca Kemaleddin onun sosyal statüsü ve nüfuzundan önemli ölçüde istifade etmiştir. Hoca Kemaleddin'nin çabaları sonucu 1914 tarihinde Müslüman olarak Ahmediyye mezhebine katılan İngilizler şunlardır: "Lord Headley: Seyfürrahman Şeyh Rahmetullah el-Faruk, Kont George Boitierre: Mevâhibürrahman Şeyh Selahaddin Ahmed Bovatir, Binbaşı Stanley Marquis: Şeyh Abdurrahman, Mister Jr: Şeyh Ahmed Celâleddin, Mister Jovette: Şeyh Mehmed Atâurrahman, Madam Clifford: Seyyide Âişe, Madam Fouillet: Fatıma İbrahim, Madam May: Emetürrahman, Madam Kamronisya: Seyyide Zeyneb, Matmazel Lily: Emetullah Halîme ve Madam Ceyford: Seyyide Aliyye ismiyle tesmiye edilmişlerdir. Bunların dışında özellikle de İngiltere'nin en asil ailelerinden Mis Frayez Müslüman olmuş ve Nur-i Cihan adıyla isimlendirilmiştir."⁸⁷

Lord Headley'in⁸⁸ kendi açıklamalarına göre yıllardır İslâm dinini kendi kendine incelemiş ve tatbik etmiş, İslâm dini ile ilgili birçok yeni eserleri, hadis kitaplarını ve Kur'an'ı Kerim'i birçok defa okuyarak gözden geçirmiştir. Bununla da yetinmeyen Lord Headley, yıllarca Arapça öğrendikten sonra İslâm'ı yeniden araştırmış ve aradığını bulmuştur. Lord Headley'in kafasındaki dini sorunlar, orada İslâmî yayın yapan *Islamic Review And Muslim India* adındaki aylık dergi, Hint ulemasının açıklamaları, Hoca Kemaleddin'in gayretli çalışmaları ve yardımları ile cevap bulmuş ve en sonunda hicri 1330 senesinde Lord Headley'in İslâm'ı kabul ettiğini açıkça ilan etmiştir. Lord Headley, İngiliz Lordlar Kamarası üyeleri iken Müslüman olup Ahmediyye mezhebini seçmesi; gerek İngiltere gerek Avrupa'nın muhalif siyasetini ve dinleri üzerinde büyük bir tesir bırakmış ve Avrupa basınına çoğu zaman meşgul etmesine neden olmuştur. Lord Headley, hakkında dedikodular çıkarılarak her alanda saldırı oklarına maruz kalmış olsa da son sözünü söylemiş ve kendi imzasını taşıyan ayrıntılı bir makale yazarak onlara cevap vermiştir.⁸⁹ 1920 senesinde Anadolu heyetinin Londra'da bulunduğu sırada Londra'nın mimarisine uygun inşa edilen ve beş vakit namaz kılınan bir camiye⁹⁰ ziyaretleri esnasında Lord Headley, Bekir Sami ve Yunus Nadi Beylerle beraber bir resim çekirmiştir.⁹¹

Hilafet makamının kutsal haklarını savunan bir eser neşreden Hoca Kemaleddin, *İslâm ve İslâmiyatın Ferâizi* adındaki kitabı yanında birçok yayını bulunmaktadır. Aylık mecmua ise Molla Sadreddin adında bir kişinin yardımıyla çıkmaya devam etmiştir. Londra'daki Ahmediyye liderlerinden ve Hint İslâm âlimlerinden Mevlana Muhammed Ali, Kur'an'ı Kerim'i İngilizceye tercüme ve tefsir etmiş olup onun Ahmediyye hakkında bir de eseri bulunmaktadır. İngiltere'nin Liverpool şehri ileri gelenlerinden William adında bir kişi Müslüman

87 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-II", 122.

88 Lord Headley'in neden Müslüman olduğuna dair yazdığı mektup ve açıklamalar hakkında geniş bilgi için bk. Mansûrizâde Said, "İslâm'da İtikad (Lord Headley Niçin Müslüman Oldum?), *İslâm Mecmuası*, 1/9 (1330/1914), 275-280.

89 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-III", *Mahfil* 3/31 (1341/1922, 1923), 132.

90 Burası kuvvetle muhtemel İngiltere'de ilk defa cami formunda inşa edilen Woking Camisidir. Bu caminin Bhopal sultanı Şah Cihan'ın desteğiyle oryantalist Leitner'in girişimleri ve Bhopal sultanı Şah Cihan'ın finanse etmesiyle 1889 yılında açıldığı belirtilmektedir. Woking camisi, 1899 yılında Leitner'in ölümüyle kapanmış ve 1913 yılında Hoca Kemaleddin'in desteğiyle yeniden ibadete açılmıştır. Bk. Bayram, "20. Yüzyılın Başında Londra'da Bir İslâm Misyonu: Hoca Kemaleddin ve Woking Müslim Misyonu", 216.

91 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-III", 132.

olmuş ve bir cami inşa etmiştir. Yaklaşık 1890 yılında Ahmedîler, bugün Hindistan'da özellikle de Pencap bölgesinde yoğun olarak yaşasalar da Hindistan'ın diğer şehirlerinde ve Afganistan'da İran'da, Arabistan'da ve Mısır'da dahi bulunmaktadır. İngiltere ve Amerika'da Ahmediyye mezhebini yaymaya çalışmaktadırlar. Özellikle de İngiltere'de fazla nüfusa sahiptirler.⁹² Çünkü Hoca Kemaleddin'in başkanlığını yaptığı cemiyet, Hristiyan misyoner heyetlerine aslen benzememesi yönüyle İngiltere'nin hüsnü teveccühünü kazanmayı başarmıştır.⁹³

Her geçen gün faaliyetlerini arttıran Lahor Ahmedîlerin buna paralel olarak da sayıları artmıştır. Almanya ve Bosna tarafında Ahmediyye mezhebini yaymak için dâiler göndermişlerdir. İstanbul'da dahi propaganda yapmak üzere bir vekil göndermek istemişlerdir. Bu nedenle Bosna Hint milliyetperverlerinden *Cihan-ı İslâm* mecmuası sahibi Hacı Ebû Saîd el-Arabî'ye seksen lira maaş ile bu görevi teklif etmişlerse de söz konusu şahıs bu teklifi kabul etmemiştir.⁹⁴

Kısacası Ahmediyye Hareketi, özellikle Lahor kolu üzerinden modern dönemde İslâm'ı Batı dünyasında temsil etme iddiasıyla yoğun faaliyetlerde bulunmuş; başta İngiltere olmak üzere birçok ülkede yayıncılık, tercüme ve irşat çalışmaları sürdürmüştür. Hoca Kemaleddin Kâdiyânî öncülüğündeki bu çabalar, geleneksel İslâm anlayışından sapma iddiaları nedeniyle tartışmalı bir konumda değerlendirilmiştir. Lahor Ahmedîlerinin İngiltere merkezli faaliyetleri, dönemin dikkat çekici bir misyonerlik örneği olarak kabul edilmiştir.

2. Mahfil Mecmuası, Tâhirülmevlevî ve Emir Mesûd'un Ahmedîlik Hareketine Yöneltiltikleri Tenkitler

Mahfil mecmuası, dönemin dinî-siyasi tartışmalarına ışık tutan yazılarıyla dikkat çeken önemli bir yayın organıdır. Mecmuanın önde gelen isimlerinden biri ve aynı zamanda sahibi olan Tâhirülmevlevî, Hindistan merkezli Ahmedîlik hareketine dair eleştirel bir tutum benimsemiştir. Aynı şekilde *Mahfil* mecmuası, Ahmedîlik hareketini ayrıntılı şekilde inceleyerek özellikle Kâdiyân kolu için sert eleştirilerde bulunmuş ve bu grubun İslâm toplumunun geneli tarafından kabul görmediğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Ahmedîlerin Bahâîlik ile iş birliği yapmaları, İslâm dışı bir anlayışın parçası olduklarının bir diğer göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ahmedîler tarafından yayımlanan dini yayınlar ve Batı'da yürütülen faaliyetler, İslâm'ı temsil iddiasında olmalarına rağmen, mecmua yazarları tarafından hoş karşılanmamıştır.

Bu bağlamda, Emir Mesûd tarafından kaleme alınan ve Mahfil mecmuasının 29, 30, 31 ve 32. sayılarında yayımlanan *Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar* başlıklı makalelerde Hint Alt Kıtası'nın Pencap bölgesindeki Kâdiyân şehrinde ortaya çıkan Mirza Gulâm Ahmed'in, önce beklenen Mehdî ve Mesih'in kendisi sonra da peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktığı ve bu söylem etrafında ciddi bir taraftar kitlesi topladığı belirtilmiştir. Tâhirülmevlevî ise söz konusu mezhebin yalnızca Hindistan'da değil, zamanla Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de etkili olmaya başladığını vurgulamış; ayrıca Ahmedîlerin son dönemde Bâbî-

92 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-III", 132.

93 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-III", 132.

94 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-III", 132.

lerle teşrîk-i mesâî, yani iş birliği içerisinde olduklarına dair haberlerin gündeme geldiğini ifade etmiştir.⁹⁵ Tâhirülmevlî gibi Emir Mesûd'un tespitlerine göre de dinî ve mezhebî neşriyat faaliyetleri açısından İslâm ve Hristiyan dünyasında en yoğun etkinlik gösteren topluluklardan biri Ahmediyye mezhebidir. Bu bağlamda, Bâbîler ve Bahâîlerle Ahmediyye mensupları arasında teşrîk-i mesâî, yani belirli alanlarda iş birliği içinde olduğu da ifade edilmektedir.⁹⁶ Tâhirülmevlî ve Emir Mesûd'un, Ahmedî hareketinin Bahâîlik ile olan yakın ilişkilerine yaptıkları vurgu, bu iki yapı arasındaki etkileşimin boyutlarını ortaya koyması bakımından kayda değerdir.

Tâhirülmevlî, Mahfil mecmuasında Ahmediyye mezhebi hakkında kesin bir hükme varılabilmesi için bu mezheple ilgili kaleme alınmış eserlerin incelenmesi gerektiğini ifade ederek, eline geçen bir risaleye atıfta bulunmaktadır. Tâhirülmevlî'nin aktardığına göre, başında ve sonunda yazar, mütercim ya da basım tarihi belirtilmemekle birlikte yalnızca son kısmında "Gulâmü'n-Nebî" müstear imzası bulunan Kitâbu'l-Hediyyeti's-su'diyye fîmâ cerâ beyne'l-Vehhâbiyye ve'l-Ahmediyye adlı eser, Mısır'da Necâh Matbaası'nda, Kâdiyân'daki Su'diyye Kütüphanesi adına Farsça ve Urdu dilinden Arapçaya tercüme edilerek yayımlanmıştır. Tâhirülmevlî'nin tespitlerine göre, bu risale Ahmediyye mezhebinin Vehhâbîliğe karşı savunmak amacıyla kaleme alınmış bir metnin özetini içermektedir. Ancak yazar, söz konusu eserin içeriğinden hareketle Ahmediyye mezhebinin bâtıl yönlerini açığa çıkardığını ileri sürmekte ve bu risaleyi, dinî yenilik peşinde koşanlar ya da bu tür fikirlerle meyilli olanlara ibret teşkil etmesi amacıyla tanıttığını ifade etmektedir.⁹⁷ Tâhirülmevlî bu risalede, Gulâm Ahmed'in önce müceddid, ardından mehdî ve mesih, nihayetinde ise peygamber olarak takdim edildiği; bu sıfatların Kur'an âyetleri ve hadisler eşliğinde, çeşitli üslup ve ifadelerle temellendirilmeye çalışıldığına dikkat çekmektedir. Tâhirülmevlî, söz konusu eserin içeriğini "başlıca konular" başlığı altında on maddelik bir özetle sunarak, Ahmediyye mezhebinin temel iddialarını ve inanç esaslarını ortaya koymaya çalışmıştır.⁹⁸

Tâhirülmevlî'ye göre söz konusu eser, ilmî temelden yoksun, tutarsız ve mantık dışı iddialar içermektedir. Ona göre Mirza Gulâm Ahmed, kendisinin beklenen Mesih olduğunu, vahyin devam ettiğini ve bu vahyin kendisine keşif ve ilham yoluyla ulaştığını dair bu tür tartışmalı iddialarına rağmen etrafında önemli oranda taraftar toplamayı başarmıştır.⁹⁹ Tâhirülmevlî'nin tespitlerine göre, Gulâm Ahmed'in taraftarları İstanbul'da Şeyh Ebu'l-Hüda'ya (ö. 1909), Mısır'da ise Müftü Şeyh Muhammed Abduh (ö. 1905), muhaddis Şeyh Abdurrahman b. Muhammed Şirbînî (ö. 1908) ve muhaddis Şeyh Ahmed Rıfâ'ye mektuplar göndererek Mirza Gulâm Ahmed'i tasdik etmelerini ve kendisine tabi olmalarını talep etmişlerdir. Ancak, bu şahısların Ahmedîlerin söz konusu mektuplarına yanıt verip vermedikleri hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁰⁰ Tâhirülmevlî'ye göre, dini bütün ve sağduyulu bir Müslüman, Ahmedîlerin iddialarını alaycı bir tebessümle karşılayarak bunları önemsememelidir. Asıl problem ise, bu tür mantıksız ve tutarsız sözler yayan bir

95 Tâhirülmevlî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 7.

96 Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar", 139.

97 Tâhirülmevlî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 8.

98 Bk. Tâhirülmevlî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 7-11.

99 Tâhirülmevlî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 10-11.

100 Tâhirülmevlî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 11.

mezhebe, bilinçsizce kapılan ve gaflette olan bazı kimselerin varlığıdır.¹⁰¹

Emir Mesûd ise Ahmedîlerin, özellikle mesih, mehdî ve cihad gibi İslâm düşüncesinin temel kavramları üzerinde geliştirdikleri özgün yorumlarla, bu üç meselede kendilerini diğer Müslüman topluluklardan farklılaştırmaya çalıştıklarına dikkat çekmiştir. Ona göre Ahmedîlik, bu kavramlara yüklediği anlamlar aracılığıyla kendi teolojik ve ideolojik sınırlarını belirlemekte, böylece ana akım İslâm anlayışından ayrışan bir konum inşa etmektedir.¹⁰²

Sonuç

Mahfil mecmuasında yer alan yazılar çerçevesinde değerlendirildiğinde, 19. asrın sonlarına doğru Hint Alt Kıtası'nda ortaya çıkan Ahmedîlik/Kâdiyânîlik hareketi, Mirza Gulâm Ahmed'in müceddid, mesih, mehdî ve peygamberlik iddiası etrafında şekillenen, geleneksel İslâm anlayışından farklı yorumlara sahip modern bir dini oluşumdur. Hint Alt Kıtası'ndaki sömürge koşulları ve Müslümanların içsel krizleri bu hareketin doğuşunu kolaylaştırmış; ancak Ahmedîlik, Hz. İsa'nın ölümü ve peygamberlik anlayışı gibi temel konularda ortaya koyduğu görüşler nedeniyle geniş İslâm dünyasında kabul görmemiş ve özellikle Pakistan'da gayrimüslim bir topluluk olarak tanımlanmıştır.

Ahmediyye hareketi, İngilizce ve Hintçe yayınlar yoluyla yürüttüğü propaganda faaliyetleriyle Batı'da özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde etkili olmuştur. Bu sürecin öne çıkan iki önemli ismi, Müftü Muhammed Sâdık ve Hoca Kemaleddin Kâdiyânî'dir. Müftü Muhammed Sâdık, Batı'da gerçekleştirdiği vaaz, seminer ve konferanslarla Ahmediyye hareketini tanıtmış; çok sayıda Amerikalının bu harekete katılmasını sağlamıştır. Gayretli irşat faaliyetleriyle Ahmediyye mezhebinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk temsilcisi olarak önemli bir misyon üstlenmiştir. Öte yandan, Lahor kolunun önde gelen ismi Hoca Kemaleddin Kâdiyânî, başta İngiltere olmak üzere Batı dünyasında yoğun yayıncılık, tercüme ve tebliğ çalışmaları yürütmüş; İslâm'ı temsil etme iddiasıyla Ahmedîliği yaymış ve bu çerçevede dikkat çekici bir misyonerlik modeli ortaya koymuştur. Onun İngiltere merkezli faaliyetleri, özellikle dönemin Doğu-Batı ilişkileri bağlamında incelendiğinde, modern dönemde İslâm'ın Ahmediyye mezhebi aracılığıyla Batı'da temsiline yönelik önemli girişimler arasında değerlendirilmektedir.

Ahmediyye hareketinin Kâdiyân kolu, Mirza Gulâm Ahmed'in peygamberliğini kabul ederken, Lahor kolu onun müceddidliğini, mehdîliğini, mesihliğini savunmuş ve geleneksel İslâm düşüncesine daha yakın durmuştur. Ancak *Mahfil* mecmuası ve Tâhirülmevlevî, özellikle Kâdiyân Ahmedîleri, hem itikadî hem de siyasi açıdan eleştirmiştir. Ahmedîlik, modern dönemde İslâm içi mezhep farklılıkları ve misyonerlik faaliyetleri açısından dikkat çeken, fakat İslâm dünyasında büyük ölçüde dışlanan ve reddedilen bir akım olarak değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda hem Hint Alt Kıtası'ndaki Müslümanlar hem de Osmanlı aydınları tarafından Ahmedîlik hareketi ciddi biçimde eleştirilmiştir. Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayım hayatında bulunan *Mahfil* mecmuası gibi yayın organları ile mecmua yazarlarından Tâhirülmevlevî ve Emir Mesûd gibi dönemin önde gelen ente-

101 Tâhirülmevlevî, "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri", 11.

102 Bk. Emir Mesûd, "Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I", 101.

lektüelleri, Ahmedîlik hareketini büyük ölçüde kabul görmeyen bir oluşum olarak değerlendirmişler; özellikle Kādiyân kolunun nübüvvet anlayışını, İslâm kelâmı açısından kabul edilemez bulmuşlardır. Diğer yandan Tâhirülmevlevî ve Emîr Mesûd, ilgili mecmuada yayımladıkları yazılarda Ahmedî hareketi ile Bahâîlik arasındaki yakın ilişkilere işaret etmişlerdir. Söz konusu metinler, iki hareket arasındaki etkileşimin mahiyetini ortaya koyması bakımından önemli birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça | References

Ahmadipedia. “Mufti Muhammad Sadiq”. Erişim: 3 Haziran 2025. <https://www.ahmadi-pedia.org/content/personality/110>

Bayram, Aydın. “20. Yüzyılın Başında Londra’da Bir İslâm Misyoneri: Hoca Kemaleddin ve Woking Müslim Misyonu”. *Akademik-Us* 1/2 (Aralık 2017), 204-226.

Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh. *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillâh ve Sünenihî ve Eyyâmih*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir Dımaşk: Dâru Tûki'n-Necât, 2001.

Çam, Süleyman. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Mezhep Tartışmaları*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.

Demirci, Kürşat. “Hindistan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/92-94. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Durguti, Abdylkader. “Arnavutça Kur’ân Meali Bağlamında Kâdiyânîliğin Mesihlik/Mehdîlik Anlayışı”. *Tasavvur-Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (Haziran 2023), 803-835.

Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’as. *Sünenü Ebî Dâvud*. thk. Şu’ayb el-Arnaût vd. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l Âlemiyye, 2009.

Emir Mesûd. “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar”. *Mahfil* 3/32-33 (1341/1922, 1923),139.

Emir Mesûd. “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-I”. *Mahfil* 3/29 (1341/1922), 100-102.

Emir Mesûd. “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-II”. *Mahfil* 3/30 (1341/1922), 122.

Emir Mesûd. “Ahmediyye Harekâtı Hakkında Bazı Notlar-III”. *Mahfil* 3/31 (1341/1922, 1923), 132.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “Kâdiyânîlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/137-139. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*. Ankara: Selçuk Yayınları, 5. Baskı. 1991.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Kâdiyânîlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Hergüner, Esra-Şık, İsmail. “Mirza Gulâm Ahmed’in Risalet İddiasına Dönüşen Mehdîlik Anlayışı”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 17/2 (Aralık2024), 824-858.

Kahraman, Alim. “Mahfil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/333-334. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Kamal-ud-din, Khwaja. *Attitude of Muslims in India Towards British Government*. Lahore, [y.y.], 1912.

Kartaloğlu, Habib. “Kâdiyân Ahmedîlerinin Dijital Platformlarda Türkçe Faaliyetleri”.

İslâm ve Yorum V. haz. Fikret Karaman. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2021, 2/275-292.

Korkmaz, Sıddık. “Kâdiyânîlik/Ahmedîlik”. *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

Kumbalı, Serhat. “İngiltere Basınında Osmanlı-Türk Propagandası Yapan Bir Dergi: The Islamic Review (1913-1931)”, *History Studies* 11/6 (Aralık 2019) 2289-2310.

Kutlu, Sönmez. “Beklenen Kurtarıcı İnanişına Dayalı Siyasi ve Dinî Hareketlerde Mehdîlik Tipolojileri”. *Beklenen Kurtarıcı İnancı*. ed. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.

Küçüköner, Halide Rumeysa. “Ahmedîlik/Kâdiyânîlik”. *İslâm Mezhepleri Tarihi II*. ed. Yusuf Gökalp-Nail Karagöz Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.

Küçüköner, Halide Rumeysa. *Mirza Gulâm Ahmed ve Ahmedî Algıdaki Farklılaşması*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2022.

Mahmud Ahmad, Mirza Bashiruddin. *Ahmadiyya Movement*. Lahore, [y.y.], 1967.

Mansûrîzâde Said. “İslâm’da İtikad (Lord Headley Niçin Müslüman Oldum?). *İslâm Mecmuası* 1/9 (1330/1914).

Metin, Vildan-Alibekiroğlu Eren, Fatmanur. “Kâdiyan Ahmedilerinin Güncel Faaliyetlerine Mehdîlik Algısı Perspektifinden Bir Bakış”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/2 (Aralık 2024), 255-283.

Mevdûdî, Ebû’l-Â’lâ. *Kâdiyânîlik Nedir?*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: İhya Yayınları, 1975.

Mirza Gulâm Ahmed. “Addendum to the Booklet Jihad”. *The British Government and Jihad*. translated by. Tayyba Seema Ahmed UK Farnham: Islam International Publications, 2018.

Mirza Gulâm Ahmed. “The Messenger of the Latter Days”. *Review of Religions* 1907.

Mirza Gulâm Ahmed. *A Misconception Removed*. UK: Islam International Publications, 2007.

Muhammed Ebû Zehrâ. *Mezhepler Tarihi*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2018.

Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1992.

Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları 6. Baskı 2021.

Özcan, Azmi. “Muhammed Ali Lâhûrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/500-502. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2005.

Şems, Muhammed Celal. *Beklenen Mehdî ve Mesih Hakkında Bir İnceleme*. Frankfurt: Islam International Publications, 2018.

Şık, İsmail, Gökalp, Yusuf. “Sosyal Teoloji Bağlamında “Mehdîlik” Algısına Bir Bakış: İzmirli İsmail Hakkı ve Cemaleddin Afgânî Karşılaştırması”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştır-*

maları Dergisi 3/3 (2014), 468-490.

Tâhirülmevlevî. "Ahmediyye Mezhebi Kitaplarından Biri". *Mahfil* 4/37 (1341/1923), 7-11.

Tarsy, M. Garcin De. "Hindistan'da İngiliz Hükümü Altında Bulunan Aded-i Nüfus". *Ulûm Gazetesi* 11 (1286/1869), 675.

Tözlüyurt, Mehmet. "Kâdiyânîlik". *İslâm Mezhepleri Tarihi*. ed. Maksut Çetin-Muhammed Raşit Batur İstanbul: Lisans Yayıncılık 2023, 347-363.

Ünsal, Hadiye. "Mevlana Muhammed Ali'nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kâdiyânîlik (Ahmedîlik) ve Kur'an". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2010), 125-160.

Yağır Ahmetoğlu, Gülşen. "Hint Alt Kıtasında Çağdaş Dinî Bir Hareket Olarak Birelvîlik". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (Aralık 2021), 780-822.

Yönem, Ahmet. "Kâdiyânîlik Bağlamında Mehdîlik". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/24 (Aralık 2011), 175-191.

Zaman, Şenol. "Kâdiyânîliğin Teşekkül Süreci". *ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi* 1/3 (Ekim 2023), 74-91.